

Asia: HE 41/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024, teema: PL 30, pe 20.10. klo 8.00 (HE 41/2023 vp)

Eduskunta
Eduskunnan maatalousjaosto

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Tutkimusprofessori Jyrki Niemi

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Valtion vuoden 2024 talousarvioesityksen Maa- ja metsätalousministeriön (MMM) hallinnonalan toimintaympäristön kuvauksessa todetaan hallinnonalan perustehtävien kuten ruokaturvan, ruokaturvallisuuden ja kilpailukykyisen kotimaisen ruoka-järjestelmän, huoltovarmuuden ja puhtaan veden takaamisen, eläin- ja kasvitautien hallinnan ja maaseudun elinvoimaisuuden kehittämisen merkityksen korostuneen Venäjän Ukrainassa aloittaman hyökkäyssodan vuoksi. Valtioneuvoston selonteossa valtiontalouden kehyksistä vuosille 2024—2027 puolestaan todetaan, että maa- ja elintarviketalouden määrärahoihin huolehditaan kokonaiskestävän ruokajärjestelmän huoltovarmuudesta, parannetaan biotalouteen ja ruokaan perustuvien liiketoimintojen kestävää ja kilpailukykyistä kasvua sekä turvataan vastuullisella toiminnalla ihmisten, eläinten ja kasvien terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Hallinnonalan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan sekä neuvonnan katsotaan tukevan ennakoivasti hallinnon vaikuttavuutta ja elinkeinojen kilpailukykyä.

Tässä Luken lausunnossa tarkastellaan maa- ja elintarviketalouden kehitysnäkymiä huomioiden vuosina 2024—2027 hallinnonalan määrärahoissa tapahtuvat muutokset, maataloustuotteiden markkinanäkymät sekä maatalouden tulo- ja kannattavuustilanne.

2 Lausunto

Maa- ja elintarviketalouden määrärahataso on kehyskaudella 2024—2027 keskimäärin 1,76 mrd. euroa vuodessa. Pääosa maa- ja elintarviketalouden määrärahoista liittyy vuoden 2023 alusta käyttöön otetun EU:n maatalouspolitiikkauudistuksen toimeenpanoon. Vuosittaisia viljelijätukia on budjetoitu maksettavan kaudella 2024—2027 keskimäärin noin 10 prosenttia vähemmän kuin vuosina 2020—2023. Vuonna 2024 viljelijätukia maksetaan yhteensä 1 726 milj. euroa, eli saman verran kuin vuonna 2023. EU:n kokonaan tai osittain rahoittamien tukien osuus on noin 80 % eli yhteensä 1 380 milj. euroa ja kansallisten tukien osuus viidennes eli yhteensä 346 milj. euroa vuonna 2024 (LIITE 1, taulukko A).

EU:n maatalouspolitiikkauudistuksen myötä tukien ehdot uudistuivat vuoden 2023 alusta. Perusvaatimusten kokonaisuus eli ehdollisuus, joka on EU:n kokonaan rahoittamien suorien tukien ja osarahoittamien tukien saamisen ehto, tiukentui aiempaan verrattuna. Aiemman tukitason säilyttäminen vaatii siten kaudella 2023—2027 viljelijöiltä enemmän tekemistä erityisesti ympäristö- ja ilmastotoimissa.

Maatilojen kokonaistuotoista tuet ovat muodostaneet viime vuosina keskimäärin noin 30 prosenttia, joten niiden merkitys taloudellisena turvaverkkona on edelleen merkittävä. Tukien merkitys vaihtelee kuitenkin tuotantosuunnittain. Viljantuotantoon erikoistuneilla tiloilla tukien osuus kokonaistuotoista oli vuosina 2019–2021 yli 47 %, peruna- ja juurikasviviloilla runsaat 23 %, ja muilla peltokasviviloilla lähes 57 %. Maitotilojen kokonaistuotoista tukien osuus on ollut keskimäärin noin 26 %, emolehmätiloilla lähes 56 % ja lihanautatiloilla runsaat 33 %. Sika- ja siipikarjatalous sekä kasvihuonetuotanto ovat selvästi vähemmän tukiriippuvaisia kuin suomalainen maatalous keskimäärin. Sikatiloilla tukien osuus kokonaistuotoista oli vuosina 2019–2021 keskimäärin vajaat 17 %, siipikarjatiloihin 7 % ja kasvihuonetuotannossa 5 %.

Maatalouden talouskehitys

Maatalouden kannattavuus on Luken ylläpitämän maa- ja puutarhatalouden talousseurannan mukaan kohentunut vuodesta 2016 alkaen. Vuonna 2022 maatalouden suhteellinen kannattavuus kipusi Luken ennakkotulosten mukaan tuotantopanosten rajusta hintojen noususta huolimatta 2000-luvun parhaaseen tulokseen. Tulosta paransi erityisesti viljakasvien korkea tuottajahinta ja edellisvuotta suurempi sato. Kannattavuus koheni erityisesti korkeiden viljan hintojen ja vähintään keskimääräisen sadon myötä. Muiden kuin viljatilojen keskimääräinen kannattavuus pysytteli viime vuonna kannattavuuskertoimella mitattuna suunnilleen samana kuin vuonna 2021.

Saavutettu kannattavuuskerroin 0,71 tarkoittaa, että maatalousyrittäjän tuntipalkka oli vuonna 2022 keskimäärin noin 11 euroa ja oman pääoman korkotuotto noin 3,5 prosenttia. Maatalousyritysten keskimääräinen yrittäjätulo kasvoi edellisvuodesta lähes 27 prosenttia ja oli yhteensä 28 500 euroa (LIITE 1, taulukko B). Eri tuotantosuuntien tulokset poikkeavat kuitenkin toisistaan. Ennakkotulosten mukaan vilja- ja avomaan puutarhatilojen kannattavuus parani selvästi vuonna 2022, lypsykarjatilojen kannattavuus säilyi lähes ennallaan, ja siipikarja- sikatalous- ja kasvihuoneyritysten kannattavuus puolestaan heikkeni. Erityisesti sianlihantuotannossa kustannusten nousu oli selvästi nopeampaa kuin tuottojen nousu, jonka seurauksena kannattavuus heikkeni merkittävästi.

Luken ennusteen mukaan maatalouden kannattavuus heikkenee kuluvana vuonna viime vuodesta mm. heikomman sadon, alhaisempien viljan hintojen ja suurempien kustannusten myötä. Luken maatalouden kokonaislaskennan ennusteen mukaan yrittäjätuloa kertyy vuonna 2023 yhteensä 382 milj. euroa, mikä olisi noin puolet vuoden 2022 tasosta, ja reilut 40 % vähemmän kuin viiden edellisen vuoden keskiarvo. Maatilojen keskimääräinen yrittäjätulo jää vuonna 2023 ennusteen mukaan runsaaseen 15 000 euroon. Keskimääräinen kannattavuuskerroin laskisi siten 0,38:ään viime vuoden 0,71:stä. Vilja- ja öljykasvivilojen kannattavuus heikkenee tuotantokustannusten kasvun, tuottajahintojen laskun sekä heikon sadon johdosta. Maidontuotannon ja muiden nautakarjatilojen kannattavuuskerroin pysyy ennusteen oletuksilla lähes viime vuoden tasolla. Sika- ja siipikarjatilojen kannattavuuden ennustetaan sitä vastoin parantuvan vuodesta 2022 tuottojen kasvun myötä.

Nopeasti muuttuvien tuottaja- ja panoshintojen ja toimintaympäristön muutoksen myötä kannattavuuden ennustaminen on kuitenkin varsin epävarmaa. Maa- ja puutarhatalouden talousennuste vuodelle 2023 on laadittu olettaen, että yritykset tuottavat samoilla tuotantopanoksilla samoja tuotteita kuin edellisinä vuosina. Yritykset kuitenkin reagoivat toimintaympäristön muutoksiin sopeuttamalla

tuotantopanosten käyttöä ja tuotantoa. Mitä voimakkaampia hintamuutokset ovat, sitä suurempi intressi tiloilla on sopeuttaa toimintaansa. Yritysten tekemien muutosten laajuutta ei voida ennakoida ennusteessa, jonka osumatarkkuus luonnollisesti heikkenee suurien hintamuutosten tilanteessa.

Maatalouden suhteellinen velkaantuneisuus eli velkojen suhde liikevaihtoon ei ole viime vuosina maataloilla keskimäärin kasvanut. Suhteellinen velkaantuneisuus on laskenut vuodesta 2017. Velat ovat kasaantuneet investoineille tiloille. Vaikeasti velkaantuneita maataloja on Suomessa kuitenkin edelleen suhteellisen vähän. Omavaraisuusaste on pysynyt viime vuosina korkealla, noin 73–74 %:ssa.

Maataloustuotteiden markkinatilanne ja satonäkymät Suomessa ja maailmanmarkkinakehitys

Maataloustuotteiden markkinahinnat ovat laskeneet edellisvuoden huippulukemista niin maailmalla kuin Suomessa. Viljan ja öljykasvien tuottajahinnat ovat laskeneet erityisen paljon kevään 2022 ennätystasosta, mutta hinnat ovat edelleen pitkäaikaiseen tasoon nähden korkealla. Maailman kokonaisviljasadon ennustetaan hieman kasvavan viime kauden ennätysasadosta. Euroopassakin viljantuotanto kasvaa hieman, vaikka viljelypinta-ala pieneni. Leipäviljan ja rehuviljan hintaerot kasvavat tänä satovuonna, mitä selittää erityisesti rehulaatuksen vehnäsadon poikkeuksellisen suuri osuus. Rehuviljan hinnat laskevat reilun neljänneksen verrattuna viime satovuoden keskihintoihin, leipäviljan hinnat laskevat myös, mutta vähemmän kuin rehuviljan.

Vuoden 2022 kotimainen viljasato oli 3,6 miljardia kiloa. Se oli 39 % edellisvuotta suurempi ja riitti kattamaan reilusti 2,6 miljardin kilon kotimaisen vuotuisen viljankäytön. Viljatase olikin vahva ennen satokautta 2023. Loppuvarasto 30.6.2023 ennen sadonkorjuukautta 2023 oli 1,6 miljardia kiloa. Varasto kasvoi 0,68 miljardia kiloa vuoden takaiseen tilanteeseen pääosin maatilojen viljavarojen palaututtua tavanomaiselle tasolle.

Vuoden 2023 viljasato jää Luken 18.9.2023 julkistaman arvion mukaan vuonna viidenneksen pienemmäksi kuin edellisvuonna. Viljasato yltää 2,9 miljardiin kiloon. Runsaat sateet heikensivät satoa sekä määrän että myös laadun osalta. Eniten pienenee ohrasato (-30 %), joka on tärkeä kotieläintilojen käyttämä rehuvilja. Sen sijaan ruissatoarvio ylittää 100 miljoonaa kiloa, mikä on viides kerta 30 vuodessa. Ruissato kattaa siten laskennallisen vuosikulutuksen. Hernesato kasvaa jo viidettä vuotta peräkkäin ennätys suureksi – kasvaneen viljelyalan ansiosta.

Suomen maidontuotanto laskee kuluvana vuonna vajaat kaksi prosenttia. Maitotuotteiden kysyntään tuo maailmalla epävarmuutta tällä hetkellä heikko yleinen taloustilanne erityisesti Kiinassa. Maitotuotteiden vientikilpailu on kiristynyt maitojauheiden ja voin osalta. Maidontuotanto kuitenkin samanaikaisesti kasvaa maailmalla, mikä tuottaa laskupaineita raakamaidon hintaan myös Suomessa. Tänä vuonna maidon tuottajahinta vielä kuitenkin nousee Suomessa vuositasolla noin kuusi prosenttia edellisvuoteen verrattuna.

Sianlihantuotannon arvioidaan vähenevän Suomessa tänä vuonna noin seitsemän prosenttia. Sianlihatuotteisiin kohdistuu EU:ssa vähenevää kysyntää niin viennissä kuin sisämarkkinoillakin. Kiinaan kohdistuvan vientikysynnän

hiipumista ei ole onnistuttu paikkaamaan muilla vientikohteilla. Sianlihan tuottajahinta nousee tänä vuonna 8 prosenttia. Ensi vuonna hintojen ennakoitaan laskevan nykyiseltä tasolta.

Myös siipikarjanlihantuotanto vähenee hienoisesti tänä vuonna, mutta ensi vuonna tuotannon odotetaan kääntyvän jälleen nousuun. Kotimaan kulutuksenkin ennakoitaan vielä kasvavan siipikarjanlihan korvatta punaista lihaa. Tuonnin lisääntyminen yhdessä vakaan tuotantomäärän kanssa lisännyt siipikarjanlihan kokonaisvolyymin EU-markkinoilla ja laskenut hintoja. Tänä vuonna siipikarjanlihan tuottajahinta vielä kuitenkin nousee Suomessa vuositason yli 7 prosenttia edellisvuoteen verrattuna.

3 Lausunnon tiivistelmä

Maataloustukien rakenteessa ja kokonaistasossa ei tapahdu kehyskaudella 2024—2027 suuria muutoksia edellisiin vuosiin verrattuna. Vuosittaisia viljelijätukia on budjetoitu maksettavan kaudella 2024—2027 keskimäärin noin 10 prosenttia vähemmän kuin vuosina 2020—2023. Vuonna 2024 viljelijätukia maksetaan yhteensä 1 726 milj. euroa, eli saman verran kuin vuonna 2023. Maatilojen kokonaistuotoista tuet muodostavat edelleen keskimäärin noin 25–30 prosenttia, joten niiden merkitys taloudellisena turvaverkkona säilyy. Maatilojen tulo- ja kannattavuuskehitys riippuu kuitenkin tukimuutoksia enemmän maataloustuote- ja panosmarkkinoista, joilla on koettu viimeisten vuosien aikana nopeita muutoksia. Pienetkin viestit saatavuuden tai satonäkymien muutoksista maailmalla heijastuvat nopeasti markkinahintoihin ja sitä kautta tuotantopanos- ja tuottajahintoihin myös Suomessa. Maatilojen taloustulokset ovat parantuneet viime vuosina tasaisesti vuodesta 2016, jolloin maatilojen kannattavuus oli 2000-luvun heikoin. Vuonna 2022 maatalouden suhteellinen kannattavuus kipusi Luken ennusteen mukaan tuotantopanosten rajusta hintojen noususta huolimatta 2000-luvun parhaaseen tulokseen tuottajahintojen nousun myötä. Tilivuonna 2023 kannattavuustaso tulee kuitenkin Luken ennusteen mukaan heikentymään selvästi. Kotieläintuotteiden tuottajahinnat ovat tänä vuonna edellisvuoteen verrattuna vuositason keskimäärin korkeampia, mutta ensi vuonna tuottajahintojen ennakoitaan laskevan nykyiseltä tasolta.

Jani Lehto

Johtaja, biotalous ja ympäristö

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 19.10.2023 klo 16:05:45.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:

Jyrki Niemi

Tutkimusprofessori Jyrki Niemi, erikoistutkija Arto Latukka ja tutkija Jukka Tauriainen

Liitteet: Liite 1

Tiedoksi: